

MUSIQA ORQALI MILLIY MA'NAVIYATIMIZ TARIXINI O'RGANISH

Sunnatulla Raimjonov,

JDPI, Musiqa ta'limi
kafedrası katta o'qituvchisi

Avazbek O'ktamov,

Musiqa ta'limi yo'nalishi
2-kurs talabasi

Annotatsiya: O'zbek xalqi jahon tarixiy taraqqiyotiga o'zining qadimiy ilm-fani, adabiyoti, san'ati va madaniyati bilan ulkan hissa qo'shgan buyuk millatdir. Madaniyat va ma'rifat bilan bevosita bog'liq bo'lgan muammolarni hal etmasdan, mustaqillik haqidagi g'oyalar va tushunchalarni xalqning ongiga chuqur singib, e'tiqodiga aylanib ketishiga erishmasdan turib, mustaqillikni mustahkamlab va barqaror etib bo'lmaydi.

Kalit so'zlar: bevosita, daxldor, real, voqelik, nazariyot, tarixiy, jarayon, musiqa, san'at, qadimiy, omma, turmush.

Milliy tiklanish juda keng, chuqur, murakkab tarixiy jarayon bo'lib, u millatimiz hayotining hamma sohalarini-iqtisodiyotini, siyosatini, ma'naviyatini, ilm-fan, til tarix, urf-odatlar, hunarmandchilik, me'morchilikni ham, inson kamoloti bilan bevosita dahldor barcha masalalarni ham qamrab oladi.

Milliy ma'naviyatimiz rivojida musiqa ham muhim o'rin tutadi. Milliy musiqa san'atining eng qadimiy va shu bilan birga, xalq ommasiga keng tarqalgan, uning turmushiga chuqur singib ketgan sohalardan biridir. Musiqa ham real voqelikni aks ettiradi. Musiqaning milliy ma'naviyatimizga ta'sir kuchi shu qadar kattaki, uning yordamida bemorlarni davolash mumkinligini fan allaqachon isbot qilgan.

Abu Ali Ibn Sino musiqaning ta'sir kuchiga katta ahamiyat berib, ayrim ruhiy kasalliklarni musiqa kuylari vositasi bilan davolash mumkin degan fikrni ilgari surgan edi. Buyuk faylasuf Abu Nasr Forobiy «Katta musiqa » kitobida, musiqa nazariyasi ohanglarining turlari, kelib chiqish sabablari, kishiga ma'naviy, ruhiy ta'siri haqidagi qimmatli fikrlarini bildirgan. Forobiy musiqa ilmida faqat nazariyotchi bo'lib qolmay, amaliyotchi ham bo'lgan. Uning o'zi taniqli musiqachi, ajoyib sozanda va bastakor, yangi musiqa asbobi ixtirochisi sifatida

ham shuhrat qozongan. Musiqaning ajoyib sehrli kuchi, mo'jizakor ta'siri haqida fikr yuritib, Forobiy «Ilmlarning kelib chiqishi to'g'risida» asarida shunday deydi: «Bu ilm shu ma'noda foydaliki, u o'z muvozanatini yo'qotgan odamni tartibga keltiradi, mukammallikka etmagan xalqni mukammal qiladigan va muvozanatini saqlab turadi». Xususan, milliy madaniyatda musiqa yuksak tuyg'ular, zavq - shavqli g'oyalar olamini ochib beradi.

Odamlarni ma'naviy jihatdan boy, sof barkamol qiladi. Bola hali qo'liga qalam ushlashni, o'qib yozishni bilmagan vaqtdayoq musiqani his qila oladi. Ko'pincha shu dastlabki taassurotlar musiqaga bo'lgan munosabatlarning shakllanishiga ta'sir qiladi. Shuning uchun umumiy ta'lim maktablarini isloh qilishning asosiy yo'nalishlarida musiqa ta'limiga ham e'tibor berilgan.

Musiqa, avvalo, bolalarning his-tuyg'ularini mayinlashtiradi. Musiqa asarlarini his etish kabi ularda ko'pgina insoniy fazilatlarni uyg'otadi. Albatta, insoniy fazilatlarni kamol toptirishda adabiyot, tarix, sport va boshqa sohalar katta o'rin tutadi. Binobarin, nazm va musiqa doimo yonma-yon yashaydi. Tabiat taassurotlari ostida tug'iladi, qolaversa, bog'cha va maktabda shakllanib boradi. Musiqa darslari o'quvchilarni faqatgina nafosat jihatdan emas, balki keng ma'noda ma'naviy-axloqiy jihatdan ham tarbiyalaydi. Avloddan-avlodga o'tib kelayotgan, ne-ne zamonlar zayliga bardosh berib, xalqning orzu-armonlari, o'y-intilishlarini mujassam etgan kuy-qo'shiqlarimiz, maqomlarimiz barcha turdagi maktablar, pedagogika institutlari dasturlaridan kengroq joy olsa yaxshi bo'lar edi.

Zamonamizning zabardast yozuvchisi, jahonga mashhur adib Chingiz Aytmatov «Kunda» romanida yozadi: «hayot, o'lim, muxabbat, shavq va ilhom hammasini musiqa aytadi, zotan, biz musiqa vositasida eng oliy hurlikka erishamiz, bu hurlik uchun ongimiz yorishgan zamonlardan boshlab, butun tariximiz davomida kurashganmiz, lekin unga musiqadagina erishganmiz».

Xalqimiz yaratgan musiqa durdonalari, har soniyada - tarbiyada, mehnatda, ijtimoiy munosabatda ma'lum darajada o'z fidoiysini topadi. Milliy musiqa atrofdagi hodisalarni go'zallikni idrok etishga va qadrlashga o'rgatadi, nozik did va hur fikr bilan qurollantiradi, ma'naviy olamni kengaytiradi. Shu bois musiqani

tilsiz falsafa deb bejiz aytishmagan. Musiqa inson qalbini yumshatishi, unda iymonga dalolat etuvchi mehr - muxabbat va rahmdillik tuyg'ularini uyg'otishi mumkin. Shu bilan birga, maqomlar mazmunida buyuk davlat mafkurasiga muvofiq bo'lgan tasavvuf ta'limoti g'oyalarini badiiy ifoda etish vazifasi ham qo'yilgan. Tabiiyki, ushbu murakkab ilmiy masalalarni tadqiq etish har tomonlama yetuk musiqashunos olimlar zimmasiga yuklatilgan.

Milliy istiqlol tufayli musiqa ijodiyoti siyosiy-mafkuraviy tazyiqlardan xalos bo'ldi, tom ma'nodagi ijod erkinligi uchun imkoniyat tuzildi. Ayniqsa, har qanday milliylik inkor etilgan mustabid sovet davrida allomalarimizdan Abu Nasr Forobiy, Abduraxmon Jomiy, Darvishali Changiy kabi buyuk zotlarning qoldirgan boy ma'naviy merosini keng o'rganish imkoniyatlari cheklangan edi. Bundan tashhari, mustaqilligimizgacha Fransiya poytaxti Parij shahrida muntazam o'tkazib kelingan «Sharq musiqasi» festivalida hamyurtlarimiz qatnasha olmas edilar. Bugun esa, vaziyat tamoman o'zgardi. O'tkazib kelinayotgan qator xalqaro musiqa festivallari, respublika yosh san'at ixlosmandlarining iste'dodlarini yoritishda o'lkan ahamiyatga ega bo'layotgan «Nihol», «Kelajak ovozi», «Yangi avlod» singari nufuzli tanlovlarning yosh iste'dodlarni dunyoga tanilishiga omil bo'lib xizmat qilayotgani ayni haqiqatdir.

«Shashmaqom»dek buyuk durdonani kelajak avlodga yetkazib borish aynan bugungi kun san'atkorlari, sozanda va xonandalariga bog'liq ekanligi uqtirib o'tilgani bejiz emasdir. Zero, bugungi kunda ayrim yosh «san'atkorlar»ning g'arbning taloto'p musiqalarini targ'ib qilib, bu bilan yoshlarning ma'naviy olamida bo'shliq paydo qilayotganligi xavfli holatdir. Vaholanki, Amerika qo'shma Shtatlarida tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar Sharq, hususan, «Shashmaqom» tarkibiga kiruvchi musiqalar insonlarni ezgulikka yetaklovchi omillardan biri ekanligi yana bir bor isbotlab beradi. Gap shundaki, yirik tug'ruq uylaridan birida qiziq tadqiqot o'tkazilgan. Unga ko'ra chaqaloq va onalar yotgan xonalarda dastlab «Shashmaqom»dan o'rin olgan mumtoz kuylarni eshittirib borganlar. Natijada onalarning kayfiyatlari yaxshi bo'lib, chaqaloqlariga mehri oshgan, chaqaloqlar ham osuda, tinch orom olganlar, eng hayratlanarlisi,

onalarning farzandlariga mehri ortib, hatto, ona suti ko'paygan. Ma'lum vaqt o'tgach xuddi ana shu xonalarda yana musiqa sadolari yangragan, faqat bu safar g'arbning shovqin-suronga boy, baqiriq-chaqiriqdan iborat musiqalari eshittirilgan. Natija tadqiqotchilar kutgandek bo'ldi, ya'ni, onalar va chaqaloqlarning holati salbiy tomonga o'zgargan, ularning asablari buzilgan va hatto onalarning suti qochish holati kuzatilgan. Bunga o'xshash misollarni juda ko'plab keltirish mumkin. Biz uchun axloqiy jihatdan noma'qul, milliy qadriyat va qarashlarimizga yot bo'lgan, lekin hozirgi vaqtda hayotimizga kirib borayotgan mana shunday ko'rinishlarni bamisoli yuqumli kasallik deb qabul qilishimiz lozim.

Darhaqiqat, komil inson tarbiyasida musiqiy tarbiyaning naqadar ulkan omil ekanligi yanada ayon bo'lib bormoqda. Shunday ekan, o'sib kelayotgan yosh avlodni boy musiqiy merosimizni o'rganishga, yengil-yelpi, tumtaroq ohanglardan qochib, ularning badiiy didini, musiqiy madaniyatini ko'tarishga, ma'naviy olamini kengaytirishga harakat qilmog'imiz kerak. Bu borada «Shashmaqom» singari milliy merosimizning noyob durdonalari bilan bir bir qatorda jaxon tan olgan Motsart, Betxoven, Bax, Chaykovskiy, Raxmaninov, Xachaturyan kabi buyuk kompozitorlarning durdona asarlarini ham o'z vaqtida o'rgatib, tushuntirib borishimiz zarur. Biz qadimdan butun dunyoga o'z donishmandligi bilan dovrug' solgan buyuk Vatanning bugungi avlodlarimiz.

Shunday ekan, bobolardan qolgan buyuk yodgorliklar, madaniy va ma'naviy merosimizni avaylab asrashimiz, komil inson tarbiyasida musiqa san'atining eng nodir durdonalaridan to'laqonli foydalanmog'imiz zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "O'zbek xalq musiqasi". Yunus Rajabiy 2-3 tomlar.
2. "Havaskorlik ashula va raqs ansambllari bilan ishlash usullari". R.Tursunov. Toshkent 1991yil. 32. b
3. "Davrim sadosi". R.Ne'matov. Toshkent -1990 yil 30. b.
4. "O'zbek xalq musiqasi". H.Nurmatov. Toshkent-1996 yil 28. b
5. "Sozlar sadosi". S.Jumaev. Toshkent-2001 yil 38.b

6. “Ashula va raqs ansambli bilan ishlash uslubiyoti” R.Tursunov. T-2002-y 33-b
7. “O‘zbek xalq cholg‘ularida ijrochilik tarixi”.A.Odilov. Toshkent-1995-y 44-b
8. “Maqomot”.O.Matyoqubov. Toshkent -2004-yil 36-b
9. A.Hasanov “Musiq va tarbiya” Toshkent-1993-yil. 28-bet.
10. Dastur “Musiq tarbiyasi metodikasi” Toshkent-1997-y.18- b.